

821.163.3:811.131.1'255.2

Стручен труд
Professional paper

СТУДИИТЕ НА ЛАУРА САЛМОН КОВАРСКИ ЗА ПРЕВОД НА СОПСТВЕНИТЕ ИМИЊА И НИВНА ПРИМЕНА ВО ПРЕВОДИТЕ ОД МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ НА ИТАЛИЈАНСКИ ЈАЗИК

Јована Караникиќ¹

Апстракт: Овој текст има за цел да ја прикаже книжевната ономастика во делата како важен културолошки елемент и да ги претстави студиите за превод на сопствените имиња на Лаура Салмон Коварски како корисни инструменти при подобрувањето на квалитетот на преводот. Текстот нуди приказ на основните теориски поставки во книжевната ономастика кои го истакнуваат значењето на сопствените имиња во еден текст и од кои поаѓаат студиите на Лаура Салмон Коварски. Прикажани се стратегии при преведување на сопствените именки кои споменатата славистка ги нуди како преведувачки решенија. Преку примери земени од автори од македонската наратива преведена на италијански јазик е прикажана применливоста на резултатите од овие студии.

Клучни зборови: *книжевна ономастика, преведувачки стратегии, италијански јазик.*

THE STUDIES OF LAURA SALMON KOVARSKI ABOUT TRANSLATION OF PROPER NAMES AND THEIR APPLICATION IN THE TRANSLATIONS OF MACEDONIAN LITERATURE IN ITALIAN

Jovana Karanikij¹

Abstract: This text aims to demonstrate the literary onomastics as important culturological element and to present the studies of Laura Salmon Kovarski as useful tools for improving the quality of the translation. The text offers review of the theoretical bases of literary onomastics, that emphasize the significance of the proper names in the text and which are the starting point of the studies of Laura Salmon Kovarski. Further, strategies for translating of the

1). Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.
Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip.

proper names offered by the abovementioned slavist are demonstrated. The applicability of the results of these studies is shown through examples taken from texts of authors of Macedonian narrative translated in Italian language.

Key words: *literary onomastics, translation strategies, Italian language.*

Вовед

Идејата за оваа студија потекнува од истражување кое имаше за цел да ги анализира преводите на македонската книжевност на италијански јазик од аспект на културните разлики и да ги идентификува оние елементи во преводите кои најдобро ги прикажуваат тие разлики. Анализата покажа дека книжеvnата ономастика може да послужи како многу продуктивна истражувачка област и многу корисен инструмент што се однесува до преводот и културните разлики. И покрај тоа што според едно традиционално прифатено правило личните имиња не се преведуваат, анализата покажа дека личните имиња и нивните варијанти, како и топонимите се елементи богати со културно и социопрагматично значење. Многу преведувачи користеле различни пристапи при реконструирање на значењето на едно исто име.

Појдовна точка при анализата беа студиите на Лаура Салмон Коварски, славист и традуктолог со огромен интерес за книжеvnата ономастика, која преку серија на студии го анализира значењето на руските имиња и нивните преводи на италијански јазик.

Книжеvnата ономастика како посебна дисциплина

Значењето на личните имиња во рамките на еден јазик веќе подолго време е предмет на теориска дебата. Еден критички и историски преглед изработен од страна на Александра Суперанскаја и претставен во студија од Лаура Салмон Коварски ги претставува различните теории за значењето на личните имиња, кои предлагаат: отсуство на значење во сопствените именки, предност на значењето на сопствените именки во однос на општите именки, еквивалентост во однос на општите именки, апсолутна истозначност помеѓу сите сопствени именки итн. Во спротивност на овие теории се развива теоријата според која сопствените именки имаат богато значење и од оваа теорија почнува да се развива руската ономастичка школа, со интензивен подем во втората половина на XX век.²

Според овие студии, семиотичкиот систем на антропонимите функционира како посебен код и во рамките на еден јазик дејствува како еден

2). Salmon Laura Kovarski (2003), “L’antroponimia russa, Semiotica, pragmatica, traduzione (I)”, во Quaderni di Semantica, 48n.2

подвид. Антропонимскиот код, освен тоа што е средство за идентификација и категоризација помеѓу лица, содржи во себе и информации за односот помеѓу лицето што именува и лицето што е именувано, и некогаш и во врска со трето лице. Заради тоа, сопствените именки се разгледуваат од страна на нивната „семиотичка тежина“ и нивната полифункционалност, што се однесува пред сè на општествено-прагматичката функција, која ја извршуваат сопствените именки како „индикатори на односите помеѓу лицата на општествен и на изразен план“. Токму таа општествена конотација – стереотипите, верувањата и идеологијата на една култура влијае врз изборот и користењето на имињата, нивните трансформации, психологијата на масата и на поединечните групи. Енсо Кафарели зборува за сопствените именки како показател во времето и просторот за одреден психолошки и општествен тип, означувајќи го како предмет на „книжевна социномастика“.³

Антропонимскиот систем на еден јазик никогаш не се совпаѓа со оној на друг јазик и во тој поглед создава *асиметрија* помеѓу двата јазика.⁴ Терминот симетрија/асиметрија, е воведен од Лаура Салмон и означува секој формален елемент што во една контрастивна анализа произлегува еднакво функционален во преминот од еден до друг јазик, или во преводот може да остане на местото на другиот елемент со исто граматичко, лексичко, реторичко значење итн.

Друг концепт на кој се повикува Лаура Салмон се *енциклопедиите*, термин со кој се означуваат склопот од податоци што се однесуваат на јазикот и светот што секој говорител го поседува и споделува делумно со говорителите што припаѓаат на истата општествено-културна група.⁵ Така, секој говорител поседува различни видови на енциклопедии: национална – споделувана со припадници на истата нација, интернационална специфична и професионална – поседувана од различни групи (на пр. млади итн.) и онаа индивидуална базирана на искуствата на поединецот. Со оглед на тоа што сопствените именки се елементи со значење, според Салмон, нивниот потенцијал се содржи во многу нивоа поврзани со енциклопедиите на различни групи на говорители. Така, значењето на една сопствена именка ги става во функција различните нивоа кои се истовремено присутни: етимолошкото ниво, фонолошкото, ортоепското и графичкото ниво,

3). Enzo Caffarelli (1997), “Autore e il nome: percorsi di ricerca” во Rivista Italiana di Onomastica, n.1.

4). Salmon Kovarski Laura.(2004)“Asimmetrie L1/L2: una sfida nella didattica di “lingua e traduzione vo: Studi Slavistici, 1 Firenze University Press.

5). Salmon Kovarski Laura, (2006) „La traduzione dei nomi propri nei testi fizonali. Teorie e strategie in ottica multidisciplinare. vo: Il Nome nel testo, 8

потоа морфолочкото, геоеетничкото ниво, интертекстуалното и нивото на прагматичката обележаност.

Што се однесува до сопствените именки во книжевните текстови, изборот на името никогаш не е случаен. Спартачо Гамберини во својот осврт кон логичката и филозофската основа на книжевната ономастика ги издвојува основните разлики помеѓу книжевната и лингвистичката ономастика, поаѓајќи од идејата за „можни светови“. Според Гамберини, конотациите се основните вредности за книжевната ономастика и заради тоа е важно да се идентификува „светот во кој живеат носителите на едно име“. Во таа насока, реалниот свет е поотворен и непредвидлив, не можеме да го предвидиме неговиот развој. Во спротивно, светот на книжевните дела е затворен и целосно определен.⁶ Во книжевната инвенција името има една дополнителна функција – комуницирање на емоции и значења од страна на авторот во мислите на читателот. Заради тоа и името треба да се однесува на заеднички енциклопедии. Притоа постојат и многу други потенцијални компоненти кои може да го збогатат значењето на именката во текот на рецепцијата: периодот на читање, профил на читателот итн.

Стратегии за превод на сопствените именки

За да се олесни проблемот на превод на фиктивните сопствени именки и различните стратегии кои ги преземаат преведувачите, Салмон предлага главна поделба на два вида книжевни текстови:

- книжевност на веројатноста, во која спаѓаат реалистичната наратива, пародија на реалноста и реални ликови,
- книжевност која се однесува на измислен свет, како митови, бајки, басни итн.⁷

Друг случај е кога сопствената именка се однесува на вистинско и познато сопствено име во културата од која потекнува појдовниот текст. Тоа име по антономазија може да се замени со име на лик од културата на појдовниот текст којшто е попознат во другата култура или со некое име типично за другата култура, но познато и во културата на појдовниот текст, обидувајќи се притоа да биде име коешто авторот би можел да го познава и да го користи.

Што се однесува до вториот вид на книжевност, која се однесува на измисленот свет, важат истите стратегии како за првиот вид, со тоа што не е потребно да се постигне и морфолошка сличност.

Изборот на стратегијата на преведувачот, што се однесува до преводот

6). Gamberini Spartaco (1997), „Fondamenti logici e filosofici dell’onomastica letteraria“ in Rivista Italiana di Onomastica.

7). Salmon Laura Kovarski (2006) стр. цит. дело 87/88.

на сопствените именки, зависи и од критериумот на „очекувањата“. Во тој поглед, преведувачот треба да го одреди и сопствениот субјективен став кон можните опции, особено кога се работи за два јазика и култури кои не се блиски. Преведувачот треба да одлучи што сака да поттикне кај читателот и да го одреди нивото на симетрија помеѓу двата система. Повикувајќи се на познатите термини од теорија на превод, Салмон претставува три главни можности. Доколку преведувачот сака да предизвика чувство на временска и културна дистанца за читателот, тој употребува стратегија за да постигне таканаречено временско „очудување“. Во тој случај преведувачот може да реши и да не го преведува името. Доколку преведувачот се одлучи за спротивен ефект и сака да предизвика чувство на актуелност на темите, го применува критериумот на *актуализација*, познат во теоријата на преводот како хомологација или „domestication“. Во тој случај треба да ги најде функционалните еквиваленти на имињата во двата јазика кои би можеле да предизвикаат ефект на „блискост“ и се намалува временското и културно растојание. Оваа постапка се применува, пред сè, кога се работи за книжевноста на имагинарниот свет. Во случај на асиметричен елемент помеѓу двата јазика, Салмон предлага два вида на совладување по пат на *компензација*. Преведувачот ја применува постапката на компензација кога се пренесува значењето на елемент од ономастичка природа со елемент од неонамастичка природа. Една од варијантите се остварува преку *објаснување*, односно преведувачот додава во текстот информации кои се содржат во името од појдовниот текст. На крајот, преведувачот може да избере да ја примени постапката „хибридизација“, односно може да се актуализира текстот употребувајќи „очудувачки“ елементи и на ниво на лингвистичка дијахронија, и на ниво на културна дистанца.⁸ Според Салмон во преводот на сопствените именки во текстови од литературата на имагинарниот свет, стратегијата на хибридизација е доста применлива и може да се изврши на пр. преку морфолошка препознатливост на националното потекло на личните имиња, на пр. преку наставката на презимето, а семантичкиот корен може да биде рекодифициран во другиот јазик.

Во примерот што следи „Laze Punzone“ (Лазе Шилото) може да се препознае пример на хибридизација, со оглед на тоа што преводот на целосното име делумно го содржи „македонскиот белег“ – Лазе, додека прекарот е семантички реконструиран во италијанскиот јазик.

„Одма ќе ти речам, за гоно, машко!“ седна на столот и ми се загледа право в очи „„Ќе ојш на Бит пазар, кајшо се кондурациите и ќе прашаш кај работи Лазе Шилото (...)

8). Salmon Laura Kovarski (2003) цит. дело стр. 48

„Ногу лесно ќе го познајш,“ рече, „носо му е баш ко шило, зато така го викаме; на Бит пазар е, кај кондураците!“⁹

“Ti dirò subito della suola, compà!” si sedette sulla sedia e mi guardò dritto negli occhi. “Devi andare a Bit Pazar, dove stanno i calzolai e devi chiedere dove lavora Laze il Punzone (...)с’ha il naso proprio come uno spunzone, per questo lo chiamano così; a Bit Pazar, nella zona dei calzolai!”¹⁰ Во случај на книжевност на веројатноста ако во сопствената именка е очигледна етимолошката компонента, Салмон предлага во јазикот на кој се преведува да се издвојат „семантички сличните корени“ и именката да се „пресоздаде“ со морфологија типична за појдовниот јазик. Преводите на раскази од Драги Михајловски избобилуваат со примери на една таква стратегија, бидејќи скоро сите имиња користени од страна на Михајловски се дел од игри на зборови и токму таа „обележувачка функција“ е и главната. Во расказот *Ѓон (Suola)* се појавува ликот Лазе Шилото (Laze il Punzone). Името на ликот е измислено и содржи и прекар. Салмон предлага семантичко пресоздавање на прекарите и во двата книжевни вида.

Светот на расказот *Ѓон* е сместен во Битола, кој е и родниот град на авторот. За да го преведе прекарот преведувачката користи соодветен термин од тосканскиот дијалект, *spunzone* со цел да ја задржи дијалектната обележаност, а истовремено е термин којшто одговара на „остар железен врв“ и згора на тоа одговара и на метафората за „остар нос“, којашто е објаснета и во текстот. Значи го задржала семантичкиот корен пренесувајќи го значењето што се состои во прекарот и го оставила личното име како во појдовниот текст. Лазе е деминутивната форма од Лазар, име со библиска традиција распространето во земји со христијанска вероисповед. Според интерфонетска транскрипција, соодветното италијанско име би било Lazzaro. На овој начин името ја задржува обележената форма од македонскиот јазик, а истовремено ја разјазнува и идејата на метафориската игра која стои во прекарот.

Со сличен предизвик се соочила преведувачката и при превод на името и прекарот лик од друг расказ на Михајловски.

„Перо Врвката ме викаат, прекар по мерка, оти године наназад, а се најдев малку во тесно, ќе речев ‘работата е врвка’ а на луѓето толку им требаше, врвката овој, врвката оној, врвка ме завикаа иако сега, по сè што сторив и низ кое минав може да ме викате и Перо Мафот оти работата, очигледно, ептен ми е врвка или поточно мав како што велеше покојниот

9). Михајловски Драги, *Ѓон* (1989), преземено од:
<http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=23&idTekst=379>

10). Mihajlovski Dragi (2008) *Suola* во „Diversity“, trad. di di Mariangela Biancofiore, преземено од: <http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1165>

ми татко, бог да го прости“.¹¹

„Mi chiamano Piero Mistrozza, un soprannome su misura, perché anni addietro trovandomi in condizioni un po' strette avrei detto “questa situazione mi strozza” e alla gente basta veramente poco per battezzarti, e d'allora fu tutto un: “mi strozza questo”, “mi strozza quello”, e così hanno cominciato a chiamarmi Mistrozza, anche se adesso dopo tutto quello che ho fatto e quello che ho passato potete pure chiamarmi Piero Il Cappio perché questa situazione evidentemente per me è veramente un cappio, anzi per essere più preciso un calappio, come diceva il mio defunto padre, che dio perdoni i suoi peccati“.¹²

Првата разлика е што во овој случај преведувачката ја преферирала постапката на актуализација што се однесува до името. Името Перо е пренесено со неговиот историографски еквивалент во италијанскиот јазик – Piero, техника што е забележана и кај преводите на романи од Борис Вишински: Magdalena – Maddalena, Jakov – Giacobbe, Mihajlo (Mihajlo) – Michele, Trajan– Traiano, Jordan(Jordan) – Giordan , Stefan - Stefano, Mateja (Mateja) - Matteo, Metodija(Metodija) – Metodio, Angele - Angelo , Kiril – Cirillo. Во овој случај кога е во прашање прекарот, преведувачката освен што требала да се справи со семантичката еквиваленција, требала да ја оствари и стилистичката. Авторот на расказот се служи со жаргонски изрази и токму прекарот потекнува од тие изрази. Првиот чекор што преведувачката требала да го направи е да најде функционален еквивалент на македонскиот израз „работата е врвка“ и оттаму да го изведе прекарот. Прекарот е изведен од општа именка содржана во изразот – врвка. Изразот, инаку, се однесува на тешка и најчесто безизлезна ситуација. Во преводот на италијански јазик, прекарот е изведен од глагол од соодветен израз – “stozzarsi”, чие основно значење е дави, гуши. Во случајот со вториот прекар, преведувачката не случајно избира именка. Во појдовниот текст протагонистот и неговиот татко користат два изрази со исто значење, кои се разликуваат само по именката. Заради тоа, преведувачката избира две фонетски слични именки за да го создаде прекарот. И „cappio“ (јазол) и „calappio“ (стапица направена од врвка за ловење птици) асоцираат на „врвка“ – еквивалент од појдовниот текст. На креативен начин преведувачката успеала да воспостави врска помеѓу значењата на елементите во италијанскиот јазик, а во исто време и да ја задржи идејата за „врвката“ од појдовниот текст.

11). Михајловски Драги (1993) Поштарот во “Diversity”, преземено од: <http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=23&idTekst=378>

12). Mihajlovski, Dragi (2008) Il portalettere во “Diversity”, trad. di Mariangela Biancofiore, преземено од: <http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1164>

Целосна семантичка реконструкција на еден интересен начин е извршена во превод на романот „Времето на козите“ на Луан Старова. Козите од романот на Старова се воедно и еден од протагонистите, а нивната персонификација е очигледна и преку именувањето. Може да се забележи дека и овој случај самиот автор дава образложение за именувањето, а имињата се тесно поврзани со политичката и општествената состојба во која се одвива дејството на романот. Белка, Сталинка и Грда, се семантички реконструирани додавајќи ги суфикси за деминутив и за нагалено повикување: -ino, -etto, -ona.

„Колку кози имате? Три! – Име и презиме, татково име?

Завладеа смеа. И ние децата се смеевме. Некој од нас рече:

– Нашите кози имаат само имиња (...)

– Белка, Сталинка и Грда – одговори татко ми.

Мајка ми веднаш се замеша – Белка, да ни биде вечно бел денот, ни дојде како божји дар, Сталинка ни дојде кога го родив последново чедо. Ми изумреа повеќе деца. Кога ја купивме третата, таа беше убавица и за да не ја фати урок спасителката Сталинка, ја завикавме Грда. Со Грда сакавме да ја заштитиме Сталинка, а со Сталинка децата!“¹³

„Quante capre avete? Tre. Nome cognome e paternità?

Scoppiamo a ridere tutti, anche noi bambini. Le nostre capre hanno solo il nome. (...) Bianchina, Stalinetta e Bruttona, rispose mio padre.

Bianchina perché è entrata a casa nostra come un dono di Dio, e perché i nostri giorno siano sempre bagnati da una bianca luce. Stalinetta, lei è arrivata da noi mentre mettevo al mondo il nostro ultimo figlio. Quando comprammo la terza, era una vera bellezza, e perché il malocchio non colpisse Stalinetta, che ci aveva salvato, battezzammo la terza Bruttona. Insomma con Bruttona volevamo proteggere Stalinetta e con Stalinetta i nostri figli.“¹⁴

Заклучок

Наведените примери покажуваат дека сопствените именки, особено личните имиња претставуваат силен елемент во еден текст, од јазична и од културна гледна точка. Преку примерите може да се забележи дека правилото за непреводливост на имињата се напушта и дека преведувачите интервенираат кога е во прашање личното име. Изведените форми од личните имиња, особено прекарите играат улога на моќни стилистички инструменти и тенденцијата е да се реконструира целосно значењето и да се доближи што е можно повеќе до другата култура. Уште побогат свет

13). Starova Luan, (2005) Il tempo delle capre ,trad. di Maria Teresa Giaveri 1a ed. Napoli: T. Pironti

14). Старова Луан (1993) Времето на козите; Скопје: Мисла.

на можности за меѓукултурно посредство на преведувачот отвараат и странските имиња во текстовите на еден јазик и топонимите. Студиите на Лаура Салмон Коварски претставуваат важен момент во развојот на книжевната ономастика и уште еден чекор напред во науката за превод. Стратегиите кои ги предлага овозможуваат совладување на замките што оваа категорија на зборови ја создава при преведувањето и подлабоко согледување на нивното значење. Со оглед на тоа што македонската литература е во мала мера присутна пред италијанските читатели, студии од овој тип од областа на науката за превод би требало да ги охрабрат идните преведувачи и да придонесат за поквалитетен превод.

Библиографија

- Gamberini Spartaco (1997), „Fondamenti logici e filosofici dell’onomastica letteraria“ in Rivista Italiana di Onomastica
- Enzo Caffarelli “Autore e il nome: percorsi di ricerca” во Rivista Italiana di Onomastica, (1997), n.1.
- Mihajlovski, Dragi (2008) Il portallettere во ”Diversity”, trad. di Mariangela Biancofiore, преземено од:
<http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1164>
- Mihajlovski Dragi (2008) Suola во „Diversity,, trad. di di Mariangela Biancofiore, преземено од:
<http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=179&idTekst=1165>
- Salmon Kovarski Laura (2003), “L’antroponimia russa, Semiotica, pragmatica, traduzione (I)”, во Quaderni di Semantica, 48n.2
- Salmon Kovarski Laura. (2004) “Asimmetrie L1/L2: una sfida nella didattica di “lingua e traduzione vo: Studi Slavistici, 1 Firenze University Press
- Salmon Kovarski Laura, (2006) „La traduzione dei nomi propri nei testi fizonali. Teorie e strategie in ottica multidisciplinare. vo: Il Nome nel testo, 8
- Starova Luan ,(2005) Il tempo delle capre ,trad. di Maria Teresa Giaveri 1^a ed. Napoli: T. Pironti
- Михајловски Драги Ѓон (1989), преземено од:
<http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=23&idTekst=379>
- Михајловски Драги (1993) Поштарот во ”Diversity”, преземено од : <http://www.diversity.org.mk/Sodrzina.asp?idEKniga=23&idTekst=378>
- Старова Луан (1993) Времето на Козите; Скопје: Мисла.